J 11332

Digitized by Google

11332

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186187680

Digitized by Google

Kakov bi imao biti

SAVEZ

medju

KRALJEVINOM HRVATSKOM I SLAVONIJOM

i

KRALJEVINOM UGARSKOM

s obzirom na medjusobne njihove odnošaje.

U Zagrebu 1861.

Tiskom Dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

part, najbolj
roletarijata.
n pra

Slovanské oddíl.

J11.332

dru 4313/44

Digitized by Google

Slavjani, živući pod krunom ugarskom, a navlastito Hèrvati i Slavonci, ljube sa svim sèrcem narodnost i slobodu svoju, i s toga niti jesu niti mogu biti neprijatelji Magjarom; poznaju bo i štuju oni Magjare kao vitežke i neustrašive branitelje od oba ova pomenuta, svakomu narodu najdragocenija amaneta; njihov takodjer primier biaše, koi ih silnije potaknù te stadoše življe njegovati svoju narodnost i slobodu. U borbi proti življu niemačkomu, koi, kao što nam sviedoči desetolietna vlada pokojnoga cesara Josipa II., a i deset posliednjih, što ih preživismo, godinah, sa svojimi na germanizaciju i centralizaciju smierajućimi težnjami skrajnjom pogibelju pretiaše narodu jednomu i drugomu, bili su im Magjari bi reć vodje i subojnici, bili su im od naravi drugovi, s kojimi ih povèrh toga još i zamienitim i sladkim vezom ljubavi spajaše povorka od tolikih viekovah, što ih kao bratja preživiše u sreći i nesreći.

Nego ljubav ova, premda naravska i premda osnovana na zajedničkoj slavi prošlih vremenah, moradè u Hèrvatih i Slavoncih i neholice malo po malo padati i gubiti se, čim narod magjarski ne samo

Digitized by Google

po svojih zastupnicih, kojih na obćenitom saboru kud i kamo više imadiaše, nego i po zajedničkih vlastih upravnih stadè prevagu svoju razvijati i služiti se njome na štetu i na propast slabijega mu drúga.

Ima istina, da se nevratjamo u davnija jošte vremena, uspomene dostojnih tragovah od svèrhe vieka 17. i od početka vieka 18, koji nam sviedoče, da je već onda iz medju zastupnikah Hèrvatske i Slavonije i stališah ugarskih, budući ovi bezobzirno gospodovati htieli nad onimi, bilo na saborih ugarskih neskladah i razprah radi pravah, što ih uživahu sdružene kraljevine; nego neskladi ovi i razpre ove mnogo laglje ulaživale su se u ono doba, dok još i jednomu i drugomu narodu bijaše latinski jezik službeni; radi jezika bo i radi narodnosti, s jezikom skopčane, nisu se još onda ovi političnо-sjedinjeni narodi ciepali na stranke. Nego od godine navlastito 1830. zavladaše već žeśtje razpre izmedju stališah naroda jednoga i drugoga, kada većinu Magjarah obuzè nesretna ona misao, da slobodno i priekim načinom mogu na saborih svojih dirati u prava i u narodnost, pače i u istu cielovitost kraljevinah sdruženih; kada uslied toga stadoše Dolnju-Slavoniju i grad Rieku, dà i svekoliko Primorje odkidati od Hèrvatske; prava municipalna sdruženih kraljevinah, neobazirući se na temeljne za njih zakone čl. 120. 1715 i 58. 1790, ne samo ta-

Digitized by Google

ći kao sumnjiva, nego i samovlastno ih ukidati; unutarnje poslove združenoga naroda, koji se ticahu izklopno samouprave njegove, privlačiti u područje svoje; i napokon kada stadoše i isti sabor združenih kraljevinah, posliednju ovu svetinju političkoga im života, po svojoj volji uredjivati, i time sve ono, što svakomu narodu treba da bude sveto i neoskvèrnjeno, podkopavati.

Na sve ovo dodjè još godine 1848. i neograničena vlast u zao čas satvorenoga ministarstva magjarskoga, koje odgovorno biaše jedino Magjarom, kao pretežnim na saboru ugarskom. Ovomu ministarstvu svezanih rukuh predani Hèrvati i Slavonci neimadiahu očekivati ino, nego ošitu, neodoljivu propast narodnosti svoje. Ovi i ini dogadjaji, kojih gorke uspomene neće nam se ponavljati ovdie, razdražiše sèrca Hèrvatah i Slavonacah tim većma i tim ljutje, što su razcviljenim sercem morali gledati, gdie se narodnomu i političkomu njihovomu obstanku grob kopa baš onda, kada su drugi puci uzhitjeni slavili radostnu onu dobu, gdie se kao narodi izbaviše; gdie kod svih narodah uskèrsnù opet ravnopravnost, od Boga im data, i gdie opet ogranù sunce slobode, jednakosti i bratinstva. Koje tužne posliedice nastadoše iz svega ovoga, i koji nemili udarci postigoše malo zatim domovinu jednu i drugu, to još živo osietjamo svikolici, niti je potriebno trošiti o tome riečih.

Digitized by Google

Sada, gdie su se po blagoj volji premilosti voga vladaoca sretnom kobi povratila prava slobode narodom cesarevine austrijanske, — sad radi se o tom, da se povrati opet i savez onaj koi je sedam viekovah i pol pod jednom krunom skapčao narod hèrvatsko-slavonski i narode ugarske gjarski. Svaki pako, koi je dobar i vieran sin domovine, nemože želiti ino, nego, da povratjen savez bude takov, da uztraje na vieke i da neuzmogne ništa više razvèrći ga i uništiti. U tom obziru, na koliko se je stvar ova po mogućnosti na sve strane zrelo i mnogo promatrala, mnogi iskreno osviedočeni ovako misle: da će oni, koji su pravi prijatelji saveza takova, koi sastoji u suglasju i složi sèrdacah, i koi bi se izmedj oba ova naroda imao povratiti, te koji su stvar ovu zrelo promislili i prosudili bez svake pristranosti, težko naći za plemenitu ovu svèrhu načina shodnijega, nego što je onaj, koi bi se podpuno slagao s pèrvobitnim onim, jurve pod kraljem Kolomanom g. 1102. sklopljenim saveznim ugovorom, to jest: *da se jednomu i drugomu neoskvèrnjena sačuva samostalnost kako u upravi tako i u zakonotvorstvu.* Ovom samostalnostju nebi se u poslovih, koji su zajednički narodu jednomu i drugomu, kao što ćemo dolie nižje vidieti, podnipošto izključivalo zamienito suglasje i uspiešno sudielovanje, dapače silno bi se olahkotjivalo i po-

dupiralo isto kao takovo, koje proizhodi iz slobodnoga porazumka naroda jednoga i drugoga.

Nije bo Hèrvatom i Slavoncem ni na kraju pameti, da kraljevine Hèrvatska i Slavonija budu od Ugarske sasvim razstavljene ~~poput n. pr. velike kneževine Erdeljske, koja, neglede na pravo, što ga sveta kruna ugarska imadiaše glede pokrajine ove, do godine 1848. toliko viekovah sasvime razdružena biaše od Ugarske~~; misle dapače i žele Hèrvati i Slavonci sklopiti s braljom Magjari savez prijateljstva, i to tiešnji, nego što biaše od prije; a nadaju se da će biti isti tim dugoviečniji, čim se osnivao bude ne toliko na sili, koliko na slobodnoj volji i slobodnom suglasju sèrdacah, koje će i onako potriebno biti jedino u onih zakonotvornih poslovih, koji su zajednički narodu jednomu i drugomu. — Da pako sveza ova nikada više neuzmogne prilike dati nenadanim medjusobnim razmiricam, potriebno će biti nastojati poglavito o tom: *da se od strane Hèrvatske i Slavonije nebudu na sabor ugarski onako, kao što se je činilo prije godine 1848., izabirali opet poslanici, koji bi kao cieloviti članovi saborski dèržani bili bezuzkratno pokoravati se volji većine magjarske;* iz toga bo, i odtuda, što vèrlo malo imade Hèrvatah i Slavonacah vieštih jeziku magjarskomu, kojim će se bez dvojbe sabor ugarski izklopno služiti, kad većina Magjarah na saboru sakupljenih nerazumije

Digitized by Google

našega jezika, opet će prije ili poslie silno bukнuti nesretni onaj predjašnji plamen od neslogah i svihkolikih zalah, kojih se i dan danas tužnim sèrcem sietjamo, — od ćega da nas Bog sačuva!

U miesto poslanikah dakle trebalo bi da se u buduće svagda od strane sabora hèrvatsko-slavonskoga šalje na sabor ugarski deputacija, sastavljena iz triputa onoliko članovah, koliko će ih kraljevine ove imat slati u vieće dèržavno (Reichsrath), tako, da će i Njegovo veličanstvo samo izsred ove deputacije moć odabirati potrebitih ljudih za vieće dèržavno.

Ova deputacija hèrvatsko-slavonska imat će sa deputacijom ugarskom o svihkolikih stvarih, koje su zajedničke domovini jednoj i drugoj, viećati u jeziku, što ga sučlanovi po volji svojoj budu odabrali; imat će raspravljati o zakonih gradjanskih i kaznenih, u koliko moguće primierenih okolnostim kraljevine jedne i druge; riečju, bit će zadaća deputacije ove: u svihkolikih poslovih zajedničkih, kojih vèrlo je mučno pače i nemoguće unapred potanko naznačiti, zatim i o onih, koji će u smislu milostive diplome cesarske od 20. listopada 1860. preći u područje vieća dèržavnoga, *zamienito se dogovarati i porazumievati, i o uspiehu dogovorah i viećanjah ovih saboru hèrvatsko-slavonskomu podnositi izviestje u jeziku narodnom.* U područje pako sabora hèrvatsko-sla-

Digitized by Google

vonskoga spadali će zatim, čim razabere i prouči stvari zajedničke, što ih je deputacija hèrvatsko-slavonska sa deputacijom ugarskom pretresla i dogovorila, *zaključke sabora ugarskoga*, koji će samo u Ugarskoj imati moć zakonitu, *ili sasvime ili stranom, sa promienami ili bez promienah prigèrljivati i od svoje strane, ili pako satvarati druge* okolnostim i potrebočam svojim *shodnije zaključke*, i iste, da zadobiju moć zakona, podnositi Njegovomu veličanstvu da ih potvèrdi.

Hèrvatsko-slavonska dakle deputacija, koja će se izašiljati na svaki sabor ugarski, *imat će od strane sdruženih kraljevinah biti i pri samom krunjenju kraljevskom*, i dèržana će bit za kraljevine ove izhoditi svagda posebnu *diplomu inauguralnu*, t. j. glaseću o krunenju kralja i osigurajuću ustavna prava ovih kraljevinah, kao što je to u običaju bilo do konca 18 vieka, kao što sviedoči i čl. 49. 1622, i diplomu izhodjenu podnositi domaćemu svomu saboru; rieču, *nastojat će* pomenuta deputacija, da s jedne strane savez domovine hèrvatsko-slavonske sa Ugarskom bude jednakostju zakonah i inštitucijah doduše čim ozbilnjiji i tiešnji, ali s druge opet strane *da se pravo vlastitoga zakonotvorstva istim kraljevinam sačuva u svakom obziru nepovriedjeno i neoskvèrnjeno;* — da su pako kraljevine ove pravo to niegda jurve uživale, to

Digitized by Google

nam, mûkom mimoišavši ostale spomenike starodavne, dovoljno i jasno sviedoče „*Constitutiones Regni Slavoniae*“ od god. 1492 i 1538., uvèrštene takodjer u zakonik (corpus juris); pokazuje nam to i kašnji, po sviedočanstvu čl. 61: 1625, i 52: 1662 zavedeni običaj, po kojem su se k jednomu i drugomu stolu sabora ugarskoga slali u ime ovih kraljevinah govornici (oratores), a ne poslanici od pojedinih oblastih, koji govornici kao takovi biahu vlastni, proti činom, kojimi bi stališi ugarski dirali u prava sdruženih kraljevinah, ogradjivat se i svoj „*Veto*“ izjavljivati; a da su se govornici često služili ovim pravom, sviedoče nam to mnogi spisi saborski. Kada su pako i u koliko kraljevine sdružene u svèrhu, da im pravedna zahtievanja i tegobe lieka laglje nadju, u vlastitih svojih poslovih želile i tražile posriedovanje sabora ugarskoga, to su se tegobe i zahtievanja njihova, pošto ih je vlastiti njihov prabilježnik pismeno sastavio i uredio, pošto ih je ponajprije dovoljno pretresla deputacija hèrvatsko-slavonska, već u starodavna vremena u ime stališah i redovah hèrvatsko-slavonskih iz sabora ugarskoga bez ičijega prigovora odpravljala previšnjem miestu; a i članci saborski, iza kako bi stigle bile odluke kraljevske, izradjivali su se takodjer jedino po prabilježniku i gotovo jedino sudielovanjem hèrvatsko-slavonskih sučlanovah sabora ugarskoga, a nije se od strane Madjarah ni

Digitized by Google

najmanje priečila samostalnost sdruženih kraljevinah, pače štovali su ju oni i u ovom obziru. Običaj ovaj bit će onim, koji su čitali starije spise saborske, ili koji su do godine 1830. sviedoci bili poslovanja saborskoga, jamačno tako poznat, da će težko ikoji od njih moć o njem posumnjati; nego običaj ovi ukinù se priekim načinom onda stopram, kada težnja Madjarah, smierajuća podkopati posebni narodni sustav sdruženih kraljevinah, stadè rasti gorostasnimi koraci; onda bo, pošto latinski jezik sasvim prognaše iz viećanjah saborskih, lahko im podjè za rukom, prabilježnika kraljevinah sdruženih pod izlikom, što biaše nevièst jeziku magjarskomu, na očevidnu štetu istih kraljevinah ukloniti, da neizvièštjuje i nepredlaže više stvarih njihovih. Čim se pako na ovi način razoriše i porušiše takova, tečajem tolikih viekovah posvetjena braništa i bedemi prijateljskoga saveza izmedj ovih sdruženih odprije narodah, da li će se čuditi itko, što nastadoše tužne one posliedice, što ih gori napomenusmo!

Kada se dakle dogovarati i kada viećati valja o tom, da se predjašnji savez medju ovimi narodi opet povrati tako, da se sloga nikada više neizvèrgne u neslogu, i da iz jedinstva nepronikne nikada više propast narodu i jednomu i drugomu, nego da po blagoj slozi svih sèrdacah od dana do dana sve to većma raste i uspieva snaga i sreća domovine jedne i druge:

Digitized by Google

nemože tad zaista govora bit o tom, da se satru ili stegnu starodavna prava sdruženoga naroda, nego može se razborito govoriti samo o tom, da se zavede takova, okolnostim sadašnjega vieka primierena institucija, koja će, što najvećma moguće, sudarati se sa duhom saveza pèrvobitnoga, i koja će nam pružati što najkriepčije sredstvo, da uzmognemo postići svèrhu ožudjenu. Sve ovo pako moguće će biti i to jamačno s uspiehom spasenosnim na način gori pomenuti, ako t. j. na saboru ugarskom sdružene ove kraljevine nebudu zastupane po poslanicih, nego po deputaciji regnikolarnoj, koja opet nebude radila i viećala sa stališi kraljestva ugarskoga, nego jedino sa deputacijom istih stališah. Česa radi želiti nam valja: *da deputacija ugarska nebude veća od deputacije hèrvatsko-slavonske, ili najviše da bude u njoj članovah onoliko, koliko bude ustanovljeno, da se od strane Ugarske šalje viećnikah u vieće dèržavno*, jer ako gledè množine članovah s jedne i druge strane, koji će imat medju sobom viećati i dogovarati se, bude nerazmierna razlika, sliedit će odtuda neobhodno, da će većina imati prema znatnoj manjini nieku moralnu prevagu, a time će sloboda u viećanju bit svakako stegnuta, — to pako da nebude podnipošto. Radi zamienite koristi i radi suglasja izmedju oba naroda, potrebita u svih poslovih važnijih, bilo bi po mnienju našem najprobitačnije:

Digitized by Google

da se od strane Ugarske u svèrhu, da vieèaju s deputacijom hèrvatsko-slavonskom, izaberu oni upravo muževi, koji odredjeni budu kao vieènici za vieće dèržavno; tako će bo samo i najvažnija ona pitanja, koja će kašnje imat doći u vieće dèržavno, dozrievati po malo u predbježnom vieèanju muževah, odabranih od strane jednoga i drugoga; a time će se silno olahkotjivati i pretresanje i riešavanje istih u vieću dèržavnom, gdie će Hèrvate i Slavonce dopasti liepa zadaća: uzdèržavati s jedne strane savez s Madjari, s druge pako nastojati o savezu s ostalimi dèržavnimi vieènici plemena slavjanskoga; dopast će ih zadaća veleznamenita: *oživotvoriti spasonosan uzteg proti prevagi življa niemačkoga*, u kojem uztegu nahodi se upravo prava moć i snaga cesarevine austrijanske, koja treba da poslanstvo svoje traži i nalazi u samoj sebi a ne u odnošaju prema ostalim dèržavam niemačkim. A kako su Hèrvati i Slavonci svagda iskreno mislili naprama cesarevini austrijanskoj, kako su neumorno, neštedeći ni života ni imanja, radili o tom, da se ukriepi ova cesarevina, kojoj bi pod zakriljem svikolici njezini narodi, uživajući vlastitu svoju samoupravu i slobodu, mogli postići najsrietnije stanje, sviedoče nam to jasno i bielodano *načela, koja svečano očitovà njihov u povièstnici glasoviti sabor od god. 1848*; evo bo sada nakon dvanaest godi-

Digitized by Google

nah, pošto se je u vieću dèržavnom, sastavljenom iz najodabranijih muževah, puna četiri mieseca viećalo o budućem ustrojstvu cesarevine, biahu — *kao što sviedoči milostiva diploma cesarska od 20. listopada 1860, ova bi reć charta magna austrianska — gotovo od rieči do rieči prigèrljena ona načela, da se na njih kao na novom temelju izmova ustroji svakolika cesarevina.*

Iz ovoga pako užjega saveza medju narodom slavjanskim i magjarskim kolika će korist proizticati narodu jednomu i drugomu, i koliko će napose spasonosno i uharno biti za Ugarsku, ako narod magjarski ne samo nebude priečio, da sdruženi mu narodi mirno i slobodno uživaju prava svoja i njeguju narodnost svoju, nego ako mu u promicanju svega toga na način, što ćemo ga niže razložiti, još i na ruku bude išao, vidi se to i po sebi, a viditi se može i iz dojdućih onih dogadjajah, što ih lahko već unapred slutiti možemo. — Kada se jednom razpade carstvo tursko, koje silnimi koraci hèrli u propast svoju, i kada se onda radilo bude o tom, da se opet povrate pod svetu krunu ugarsku one pokrajine, koje su niegda već bile pod njom, neće li iste, kada vide sreću, napredak i blagostanje bratje svoje slavjanske, u isto takovu savezu s Ugarskom rado tražiti sebi zaštitu i branište? — a nasuprot, ako narodnost i prava srodnoga im naroda hèrvatsko-slavonskoga

Digitized by Google

budu u pogibelji, neće li se tada sèrca stanovničtva tamošnjega od Magjarah, kao od tlačiteljah plemena slavjanskoga, i nehotice odtudjivati pače i izvèrgavati u ćud upravo neprijateljsku? A neizkazana bit će to nesreća za prava ne samo krune ugarske, nego i iste cesarevine austrijanske, kojoj će budućnost, kada se konačno odlučivala bude sudbina Istoku, najvećma visiti od toga, kako se je riešilo pitanje ovo.

Iz svega ovoga, što do sada rekosmo, sliedi samo od sebe: da u kraljevinah Hèrvatskoj i Slavoniji u svihkolicih njihovih sastavnih čestih: u Krajini vojničkoj, Dolnjoj Slavoniji, Primorju s gradom Rieком, i u Medujmurju (koje jedino hèrvatskim pukom naseljeno, i kao što sviedoče stariji spomenici historički, do 16. vieka s Hèrvatskom i Slavonijom skopčano biaše; tek porodica grofovah Zrinjskih, koji bijahu i nasliedni vèrhovni župani zaladski, glede političke uprave odciepì od Hèrvatske, nego ostà i nadalje diel biskupije zagrebačke) treba da jezik narodni bude jezik službeni, i da se svikolici poslovi javni obavljaju izklopno u jeziku narodnom, koi je Magjarom i onako nepoznat, — i upravo zato sliedi odtuda nadalje, da se istim kraljevinam ima ne samo ostaviti u Zagrebu vlastito namiestničtvo (Consilium), koje imadiahu i u prijašnja vremena, i koje su od godine 1840. stališi hèrvatski i slavonski iz svojih saborah toliko putih opet tražili, zatim i

Digitized by Google

banski stol kao sudište prizivno; nego da im se podigne *i posebna vèrhovna oblast juridičko-politička u Beču* kao u središtu svekolike cesarevine, za riešavanje svakovèrstnih poslovah, koji se podnosili budu samomu Nj. Veličanstvu; a vèrhovna ta oblast da bude ili poput kancelarije erdeljske *skupa sa kancelarijom ilirskom*, koja bi se možda povratila opet za vojvodinu sèrbsku, kao što je nlegda bila, ili pako, ako za narod sèrbski, koi se je po zaključcih narodnih saborah od g. 1848 sdružio s Hèrvati i Slavonci, nepodje za rukom više izhoditi, nego samo poseban departamenat kod kancelarije ugarsko-dvorske, da se Hèrvatom i Slavoncem *dade barem posebana od upliva magjarskoga neodvisna odsiek kancelarija dvorska, gdie će se*, poput kancelarije erdeljske, *obavljati poslovi ne samo politički, nego i svikolici juridički kao pri sudištu vèrhovnom; parnicah bo iz Hèrvatske i Slavonije odpravljati u Peštu k stolu sedmorice (Septemviratu)* neće dopuštati ni razlog taj, što su narodi ovi suvèrstni i s toga što nemože jedan drugomu biti podredjen, a zatim ni razlog onaj, *što su Magjari neviešti našemu jeziku narodnomu*, u kojem bi se svakako imale parnice iz sdruženih kraljevinah riešavati i odluke i presude izdavati. Budući pako da broj sudacah, koji iz Hèrvatske i Slavonije namiešteni budu pri vèrhovnom sudištu, neće dovoljan biti da mogu sa-

Digitized by Google

staviti sbor od sedam članovah, moć će se u svèrhu, da broj taj bude podpun, uzimati pravoslovi iz vojvodine sèrbske, koji možda pri kancelariji ugarskoj, ili iz Dalmacije, kad bi ovi kod vèrhovnoga suda kasacionalnoga služili, *ili drugi koji sudci* od jednoga ili drugoga ovoga sudišta, viešti narodnomu jeziku slavjanskomu; time će se načelu samouprave narodne u onih stvarih, koje idu Hèrvatsku i Slavoniju, i što se pravosudja tiče, podpuno zadovoljivati i u molbi vèrhovnoj, a to sve bez ikakova novoga tèrha za blagajnicu dèržavnu.

Što se tiče: kakova da bude sistema javne uprave, i kako da se uredi zemaljski sabor kraljevinah Hèrvatske i Slavonije, razumieva se samo po sebi, da se predmeti ti sasvime ostaviti imadu zastupnikom naroda hèrvatsko-slavonskoga, da ih oni urede posve neodvisno od sabora ugarskoga; premda i tù priznati valja, da bi iz istih razlogah, što ih gori jurve navedosmo, vèrlo uputno i probitačno bilo, kad bi se i ove velevažne, na ustrojstvo odnoseće se stvari, u zamienitom suglasju sa Ugarskom, koje bi posredovati imala pomenuta deputacija, uredile, u koliko moguće, na način posve jednoličan.

Onih istih načelah, koja do sada razložismo glede namieravanoga saveza Hèrvatske i Slavonije s Ugarskom, valjalo bi se bilo dèržati

Digitized by Google

i *glede Vojvodine sèrbske*, kad bi ista bila uzhtiela sačuvati posebni svoj obstanak i kad nebi bila voljna sjediniti se neposredno ni s Hèrvati i Slavonci a ni s Magjari; nego sad samo po sebi sliedi: da kad je već *Vojvodovina sèrbska utielovljena neposredno Ugarskoj, sdruženim kraljevinam imao se je opet povratiti* onaj *dio* Sriema, koi se je god. 1849 odciepio od Slavonije.

Na isti način valja uvažavati i smatrati i *savez Hèrvatske i Slavonije s Dalmacijom.* Dalmacija jedino posredstvom ovih kraljevinah povratiti se može pod oblast svete krune ugarske; i s toga treba da se ista prije svega sjedini s kraljevinami Hèrvatskom i Slavonijom i da se podčini vlasti banskoj, i da u upravnom i zakonotvornom savezu bude sa svojimi sestrami Hèrvatskom i Slavonijom po uvietih onih, koji u medjusobnom vieću i dogovoru izaslanikah od jedne i druge stranke budu ustanovljeni i po Nj. Veličanstvu potvèrdjeni. Kada pako savez ovaj podje za rukom, onda će kraljevina Hèrvatska, Dalmacija i Slavonija, kao što niegda, tako sad opet iznova biti *jedno* tielo moralno-političko i narodno, koje će, tako sastavljeno, rado stupiti u tiji savez s Ugarskom.

U ovo područje sdruženih kraljevinah imali povèrh toga po pravu i pravici spadati i *otoci kvarnerski a i onaj dio od Istre, koi se pro-*

Digitized by Google

teže do rieke Raše, kao starodavne medje Hèrvatske. Ovo dakle zemljište, koje nepravednom sudbinom bi od Hèrvatske odciepljeno, moglo bi se punim razlogom u pèrvom budućem vieću dèržavnom tražiti da se povrati; i ako to, kao što se nadamo, pomoćju prijateljah življa slavjanskoga, koji kao članovi siedili budu u vieću dèržavnom, podje za rukom, povèrnut će se isto milostju prejasnoga vladaoca nakon tolikih viekovah i majci svojoj, a i svetoj kruni ugarskoj.

Tako isto treba da *kraljevine Hèrvatska i Dalmacija neoskvèrnjeno čuvaju svoje pravo na one preplodne svoje i bujno niegda cvietavše krajeve, koji dan danas još stenju pod jarmom turskim, i koji* trista jurve godinah odciepljeni od tiela svoga, *spadali su niegda k Hèrvatskoj tja do rieke Vèrbasa, a k Dalmaciji tja do izvora rieke Neretve.* —

Da je kojom srećom onda, kad se je posliednji mir ugovarao i sklopio s Turci, uvažavalo se zakonito pravo ovih kraljevinah, mogli bi se bili neznatnim doista trudom dobiti natrag oni krajevi; nego trebalo bi i sada još, da cesarevini austrijanskoj pri nedvojbenom pravu, što ga glede njih imade, pripadu barem kao nieka naknada za nepravedno izgubljenu Lombardiju. Na to bi jamačno privolile svekolike vlasti europejske, a težko da bi se pravednomu tomu zahtievanju odviše opiralo i isto carstvo otmansko, budući poznato, da

Digitized by Google

su upravo stanovnici onih hèrvatskih i dalmatinskih, sada turskih krajevah, najžestji svagda i najtvèrdokorniji protivnici carstva turskoga, i da poglavito oni potiču bune i nemire u Bosni; — a s druge opet strane poznato je i to: *da će se granice cesarstva austrijanskoga, koje u ovih upravo stranah neimaju branièstah od naravi, kao što treba učvèrstiti moći, čim najprije u obziru geografičnom budu izjednačene, i da će tad biti osigurane i obezbiedjene proti Turkom i bez vojske krajišničke.* A tim načinom koje će nastati blagotvorne posliedice! *Neće više biti potriebno, stanovničtvo od jednoga gotovo miliuna dušah u Krajini hèrvatsko-slavonskoj sa znatnimi žèrtvami blagajnice dèržavne uzdèržavati pod strogimi zakoni vojničkimi, i to lišeno svake slobode političke i posve razstavljeno od ostale bratje, živuće u Provincijalu, raztèrganom različitimi obtočinami vojničkimi.* I ovako će znatna ova kolicina naroda hèrvatsko-slavonskoga napokon primiti odavna jurve zasluženu nagradu viernosti svoje; dobit će i uživati sa ostalimi podložnici cesarevine austrijanske jednaku slobodu, osiguranu i ujamčenu premilostivom diplomom cesarskom od 20. listopada 1860. A da se živa ova *želja, i u dèržavnom vieću od strane Hèrvatske i Slavonije izražena bez ičijega prigovora, dakle sa privolom svih dèržavnih viećnikah, izpuni* čim

Digitized by Google

sigurnije, kruto se nadaju Hèrvati i Slavonci i u ovom obziru kriepkoj pomoći od ustavne svoje drugarice Ugarske; pamte bo dobro Hèrvati i Slavonci, da su Magjari i na obćenitih saborih smatrali svagda Krajinu vojničku kao cielovit dio naše otačbine, podčinjeni istim zakonom; da su muževno svagda podupirali pravedna zahtievanja, što su se izjavljivala od strane sdruženih kraljevinah, da bi im se opet povratile i utielovile Krajne, koje onomu, na što odredjene biahu, i onako neodgovaraju više, što se imenito reći može o gjeneralatu Varaždinskom, koj se nalaz usred Hèrvatske, udaljen od granice turske. — Nego žalibože ostadoše želje jalove, zahtievanja bez uspieha pri svem tom, što su na svaki gotovo sabor dolazila u tom obziru previšnja obećavanja, i što se je uslied tih obećavanjah toliko putih satvaralo i članakah saborskih.

Ovo je dakle misao, koja nam je proiztekla iz čiste ljubavi prama narodu i domovini, i koju ovdie iskreno u kratko razložismo, — misao o načinu, kako bi se moglo riešiti pitanje velevažno i mučno, t. j. kako da se opet povrati i ustanovi žudjeni savez medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hèrvatskom i Slavonijom. Dadę li Bog, da misao ova zadovolji onomu, što žele i što očekivaju razboritije i umierenije glave naroda jednoga i drugoga, čvèrsto se tad nadati možemo, da će ovim putem pravednosti i čoviečnosti, putem dakle prave i zamienite slobode povratiti se opet izmedj viteških ovih narodah na obću korist stara sloga; a blagosivljat će i najkašnje potomstvo vèrle one muževe, koji su radili i nastojali, da se je povratila. *A i ostale pokrajine cesa-*

Digitized by Google

revine austrijanske, koje iz obzira buď historičkoga buď narodnoga, buď napokon materialnoga teže za posebnimi svojimi svèrhami, koje su njim samim zajedničke, n. pr. Erdeljska sa Ugarskom, Galicija s Bukovinom, a na koliko od starine spada na pravo svete krune ugarske, takodjer s Ugarskom, Češka s Moravskom i Šlezkom, gornja i dolnja Austrija sa Salcburžkom i Tirolskom, Kranjska stranom sa Istrom i Goričkom, stranom pako sa Štajerskom i Koruškom — mogle bi po primieru goripomenutom takodjer prigèrliti *ovo* najshodnije i najuspiešnije *sredstvo* što im ga sama narav pokazuje, kako t. j. da složnimi silami i zamienitom pomoćju, a da neštetuje ni jedinstvo cesarevine ni samo-uprava njihova pokrajinska, promiču zajedničko svoje blagostanje narodno i materialno, i time mogle bi složno raditi i nastojati, da se postigne namieravana svèrha napredka obćenite sreće.

Dodatak i razjasnjenje.

Zajedničko sudielovanje zakonotvorstva u obćenitih predmetih s Ugarskom treba da se šteže ~~na gradjanski i kazneni zakonik i postupnik~~, zatim na tako zvane/ političke zakone, tičuće se pravah ~~osobnih~~, ~~kao na pr.~~ *zakon o tisku (štampi), zakon o družènju, i o načelih političke uprave.* Ostali predmeti morali bi se pridèržati izključivo saboru hèrvatsko-slavonskomu, kao i sve što se tiče narodnosti, dakle i čitavi *predmet nastave*, t. j. odgojivanja mladeži i sisteme naukah, u kojem obziru, kao što i u/administraciji političkoj i pravosudnoj mora se pridèržati u zajednici s Dalmacijom naša podpuna autonomia,

Digitized by Google

kojoj će naš posebni dvorski dikasterij, kao zajedno vèrhovna politička i pravosudna vlast, najbolje odgovarati.

Ako bi pako Ugarska imala svoje posebno ministarstvo svomu saboru odgovorno, onda je posve naravno, da naš ministar, koi bi imao stajati na čelu našeg dikasterija, nemože biti ugarskomu, nego našemu saboru odgovoran. Na ovo bi trebalo obzir uzeti, kad se bude imala formulirati osnova o našem budućem sjedinjenju.

Osim gori naznačenih predmetah neće nit ostale krunovine, koje budu imale u posebnom oddielu dèržavnog vieća svoje zakonotvorstvo za one predmete, koji su njim bez ugarskih krunovinah obćeniti, nikakvih drugih pitanjih ustupiti istomu oddielu dèržavnog vieća; odkud sliedi, da niti mi naše autonomije nesmiemo dati više stegnuti, nego to učine ostale pokrajine. *Što se tiče poreza*, na koliko se imade porez za potrebe čitave dèržave opredieliti, to nemože biti o tom drugdie govora, nego na obćenitom zastupstvu čitave dèržave, t. j. u sveobćem dèržavnom vieću, gdie će biti sve krunovine carstva zastupane; dočim se usuprot moraju iz dosadanjega poreza našega odbiti sve svote, koje su se iz poreza dèržavnoga za unutarnju upravu zemaljsku u svih strukah administrativnih upotrebljavale, pak se ova strana dosadanjega poreza imade smatrati ne kao dèržavni nego kao zemaljski porez, koi bude sačinjavao predmet našeg domaćeg saborskog dielokruga; naravnim načinom imade se za toliko umaliti dèržavni porez t. j. oni, koi bi bio opredieljen za potrebe čitave dèržave; i budući da se polag nove sisteme ustavne nemožemo na-

Digitized by Google

dati jeftinioj zemaljskoj administraciji, nego je bila dosadanja, ako iz toga sliedi, da će se porez dosada na zemaljsku upravu trošeni svakako umaliti, nipošto pako nećemo, kako nieki ljudi misle, osim onoga, što smo dosada kao dèržavni porez (landesfürstliche Steuer) platjali, još napose morat podnašati zemaljske upravne troškove, jer bi po tom upravo u miesto olakšice novo obterećivanje našega i dosada već odviše obteraženoga naroda sliedilo, što se nedade spojiti niti s pravdom niti s ustavnostju.

Nam je treba neizmierne opreznosti u svakom obziru, naročito u našem odnošaju prama Ugarskoj, koi može biti za nas u svakom pogledu ubitačan, ako se podpunoma neosiguramo. Mi kao Slavjani nemožemo i nesmijemo podnipošto poći pravcem, koi bi nas odciepio od ostale bratje slavjanske u Austriji, i upropastio našu budućnost, već se imamo i moramo strogo dèržati cesarske diplome od 20. listopada, jer bez iste neimade čitavi sadanji ustavni razvitak nikakva sigurna temelja, na kojem bi s uspiehom raditi mogli. Ako dakle Magjari nepriznadu valjanosti te diplome, i ako uztraže drugi temelj svojim zahtievom, to se mi s njimi podnipošto družiti nemožemo, ako nećemo, da nam ~~se~~ ustavno gibanje ~~neprelvori u buru~~, ~~koje~~ nijedan prijatelj zakonite slobode želiti nesmie.

Pèrva dakle točka *i pèrvi uvieti druženja našega mora biti temelj u rečenoj diplomi izraženi*; ako na to Madjari nepristanu, onda nećemo mi biti krivi, nego oni, što želja za savezom medjusobnim neće moć nadvladati zaprekah iz ovakvoga postupka neobhodno proizticućih.

Digitized by Google

Digitized by Google